

RABULèTS vos djouwe lès sincieus.

On a bén volu nos sicrîre èt nos dimander : "Comint fé po d' awè ène bèle grote, on bia trau d' nûtons dins nosse djardin, nosse corti ?" Èt bén, volèz-v' l' crwêre, on va sayî d' vos répondre. Po comincî, i vos faut trover l' boune place à mète. Si vos sayèz d' fé crèxhe ça dins ène sauvenîre, ewoussk' i gn'a ki do sauvlon, c'n'est nén lès pwinnes, vos arîz bén trop d' rûjhes. Kwèki, avou dès béggnons di tot-fêt d'avance mwartî, è pont d' temps, vos sérîz bin capâbe di vos rifé Massabièle èt z-î mète ène postûre di l' Avièrdje. Vos n'sérîz nén l' prumî.

Ôte pau, si c' è-st-ène troufîre. I gn'a pont d' avance non pus. A ranchî insi, si vs' avèz ène boune wîne, vos porîz vos ritrover avou ène bèle fosse à tchérbon. Djokèz, c' èst trop taurd po co gangnî dès caurs avou dès gayètes èt dès brêjètes. Ptète k'avou ène bèle taye di rotches à scayes, vos porîz passer vos chîjes à mète di skwêre dès riles d' ardwèsses... Ptète ki po ça èto, c'è-st-ène miète taurd, kwèki...

L'mia por vos sérêve di trover è vosse corti on bia tiène, èle bèle urêye di crauyeuse rotche èt d' awè ène patiyingce do diâle po z'î fouyi èt rinètiyî lès crayes èt lès traus. Avant d'vos lêyî vos ènonder, i nos faut vos dîre ki, po fé ène grote èt lès traus d' nûtons ki vont avou, l' nateure, lèye, s' arindje di deus manîres : l' agnaedje èt li sipèpiyaedje. Kesse ?

L' agnaedje è-st-one tchimike atake à l' asite :

L' euwe di plouve, kèrdjîye d' agnant (d'l'asite) va s'moussî dins l' trèfond dèl crauyeuse pîre èt l' rondjî, l' vêmi au mia, l' sipipèyî tot à s' n'auje po z'alaurdjî lès

crayes, lès crèvautes, lès fintes èt lès crèvûres.

Tot come on bokèt d' fièr s' èruni au frêche êr, li rotche è-st-atakêye, corodêye pa ène asite eûwe ki s' muchant dins l' daegne s'î kèdje do carbonike gâz (CO₂ s' apinse lès sûtis) dèl' tête.

Lès coches, lès foyes èt tos lès aubussons ki èjhène tchamoussenut fabrikenut on carbonike asite (c'èst come do djus d' citron o do vinêgue) ki l' gâz si mache avou l' euwe èt l' rind si bin agnante k' èle po dissoûde èt fé toûner à rin lès pîres di l' rotche di crauye èt z-î alaurdjî à s' xhènance lès crayètes èt lès crèvautes.

C' èst come çoula k'lès traus d' nûtons s'adouvenut.

L' euwe a èto ène mècanike fwace di sipèpiyâdje èt d' ûzûre.

L' euwe d'ène boune drache pout boler rade èt s' kèrdjî d' sêwes èt d' broutias, d' sauvlon, d' gravî, d' pîrètes ki, à roler èt fé dès cumulèts dins lès waches vont, piyane miyane, continuwer à sikèter lès bêtchants dès pus ptits cayaus auzè pus gros rotchîs. C'èst çoula ck'on lome li lavaedje, l' èrosion.

Lès fintes, lès crèvûres, lès crèvautes, lès crayes s' alaurdjissenut èt l' euwe s'î pout avaler d' pus è pus aujîyemint èt z-î tchêre avou s' kèdje d' sauvlon èt d' gravî ki, tot tapant sins pont d' sogne sès stoûrbions dsus lès costés, lès fé co mia pèter à fwace di pokes èt di riftaedjes èt lès aténi todi ène miète di pus.

Po s'affroyî todi pus profond s' voye, l' euwe fêt tot parêy ki limri dsus on bokèt d' blanc bwès. Èle ûze, èle simîye l' rotche. C' èst c'ki lès spécialisses lomenut l'... abraction.

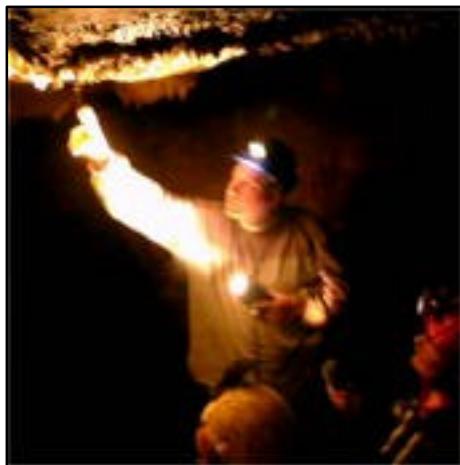
L' agnaedje èt li spèpiyaedje font dès tchabotes ki finichenut pa dner dès grotes èt dès traus k'lès omes i polenut intrer.

Mins po ça, i faut lèyi l' temps au temps. C' èst k'i faut dès ans èt dès razans, dès miyons d' annéyes, po k' l' agnance di l'euwe, tos sès triboleus tchèruyaedjes, lumsinant à s' nauje, ralaurdjissenuche assèz lès crayes. Lès ptits traus ni divègnut grands èt doner ène cauve, on colidor, ène tchambe èt adonpwîs dès bèles grandès places k' après one longue, longeuwe bouye di tchôkaedjes. Adon, lès omes polenut s' i moussî, s' i muchî, s' i wèspiyî come one inwîye, s' i cotwade èt z-î discovru lès biatés dès dzos d' têre, minme si sovénent il i fêt ossi mate ki lètchasse.

Ène miète di pus ? :

Kand lès djèyologues, cauzenut dès monts d' crauye, i s' sièvenut d'on drole di mot : "**karst**". C'èst-on lomaedje ki vént d'ène sauvadje rèdjion d'Slovénie k'on i a studiyî po l' prumî còp l' fènominne. On vos va don nén l' translater è walon. Todi èst-ce-ti k' dins cès urêyes là, on è-st-acostumés à trover dès "**gofes**" ki dischindenut profond dins lès trèfonds dèl têre; dès "**dolines**" one èspêce di trètwè, come on bennitî, ki l' euwe a dimèré didins on temps, èt fé ène basse, on ètang, po fini pa s'afroyî au truviè dès trawêyes rotches; dès "**tchantwès**" (nén Tchantché, ènn'don), come on diréve ène vêne, on aguijeu, on èguîdjwè ki l' euwe dès richots s' i vôre didins èt s' i piède po dischinde dins dès crévaudes, dès bilûres, è fé dès tchènaus, dès boyas èt ariver à fwace d' aploure à ridjonde bén fond one rivîre dsos têre.

Sovint lès **gofes**, donenut dsus dès galèriyes, galèreyes, èt dès grotes ki lès djins dins l' temps i polîne s' i mète à-rkwè

èt i viker à iute – bondjoû lès rumatisse- èt k' asteure lès tchauve-soris s' i pléjenut co todi bén.

Lès euwes dsos têres à s' cobate èt s'daurer dins lès assûres, kèrnates, à tchipoter pigote à migote, s' douvenut dès colouteusès vòyes; à fwace di trîler, d' agnî, di taper, d' bouxhî sins sogne di tos costés fêyenut tchêre dès pirwès èt ariver a adouviè dès grands traus dzos têre, dès grandès places à bèlès dintèlêyes vossûres (come è l' grote di Han). Kand èle s' atritche, rèxhe au djoû, s' aboule, sovénent au bas dès falîjes, ça vos done lès soûrdant èt lès pouhons ki, d' sêwes èt rigoles èt d' rus èt ris, arivenut ddins lès fonzêyes èt vos dner dès rivîres come dès fleuves èt s' d'aler piède dins lès grandès basses.

Dès mots d'pus ?

Tchauwe-soris : dins lès clotchîs d' èglîje i gn'avéve dès "tchauwes" (cwârbôs, Ûlotes) à i dimérer. Adon on a lomé insi lès volantès soris.

Pirite : ène tinre pîre ki s' distatche aujîyemint : do schiste.

Sanke = broûs.

Sansroûle : Sangsue.

Kisse : pyrite di fyêr.

Stantche, astantche = obstacle.

Fauye : faille.

Fondrêye : ravin.

Dièle : têre glaise.

Chorer : trouer.

Pawè = Fleûr di tonwâr = coquelicot.

Li vinrdi 16 di may, tot xhoutant "700.000 Walons", si ça vos dit, vos avoz co ène tchance d' aprinde ène miète di pus dsus lès traus d' nûtons.

Portèt d'on **soté** aparètu d'on còp sins k'on l' voliche...